

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	Ł	M	N	O	P	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	Nr	5521
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	------

1. Obiekt

670/1

BRAMA BAŃSKA

2. Czas powstania

pocz. XIV - poł. XVI w.

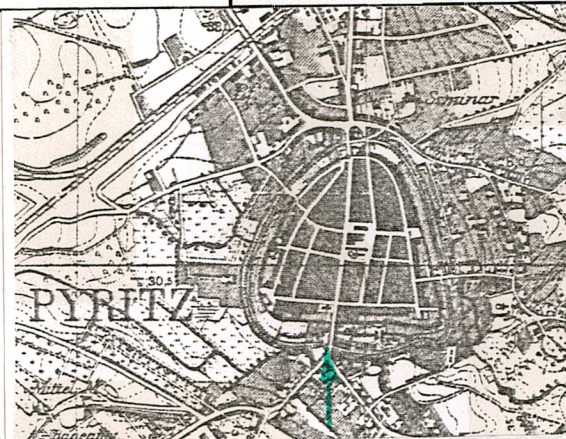
3. Miejscowość

PYRZYCE

11. Zdjęcia, rzut, przekrój, sytuacja, orientacja

1.

4. Adres **Pyrzyce, p-ta 74-200
ul. 1 Maja**

nr działki **38**

nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna

województwo **zachodniopomorskie**

powiat **Pyrzyce**

gmina **Pyrzyce**

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Pyrityz (do 1945 r.)

7. Przynależność administracyjna
przed 1 VI 1975 r.

województwo **szczecińskie**

powiat **Pyrzyce**

8. Właściciel i jego adres

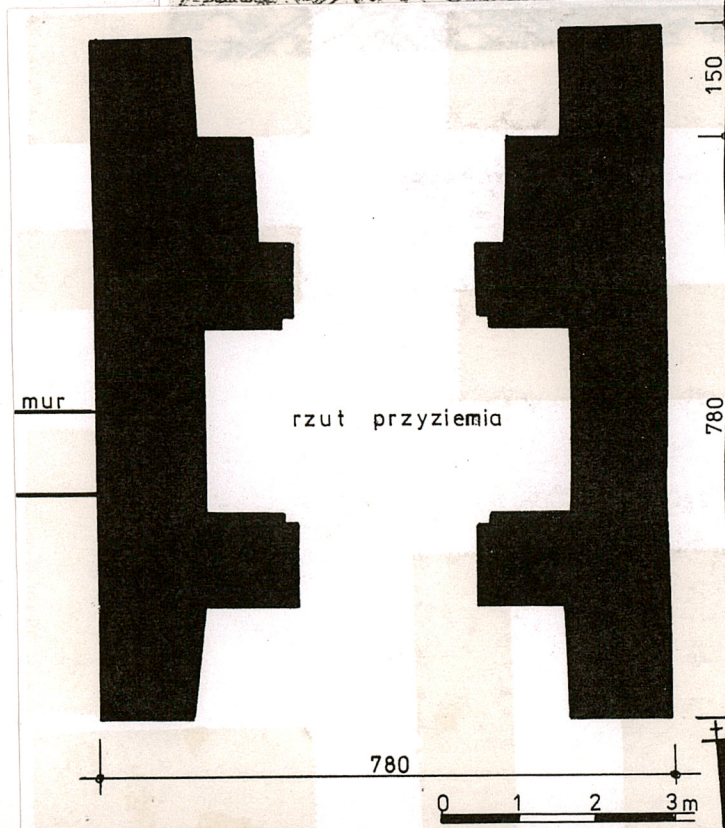
**Gmina Pyrzyce
Pl. Ratuszowy 1
74-200 Pyrzyce**

9. Użytkownik i jego adres

j.w.

10. Rejestr zabytków

Nr **A-54** data **30.07.1955 r.**

Pyrzyce lokowane zostały w 1263 r. przez księcia Barnima I, który nadał magdeburskie prawa miejskie, stanowiące potwierdzenie wcześniejszych praw – w 1248 r. wzmiankowano „Civitas Piritze”. W owym czasie miasto należało do księstwa szczecińskiego; po 1648 r. w posiadaniu Szwedów i Brandenburgii; po 1720 r. – w granicach Prus. Układ przestrzenny miasta oparto na planie nieregularnego owalu (trójkąt o zaokrąglonych narożnikach), z dwoma, (głównymi) ciągami komunikacyjnymi na osi N – S, które przecinały w jednym miejscu mur miejski.

Od 2 poł. XIII w. przystąpiono do budowy **fortyfikacji miejskich**, które z czasem nadały Pyrzycom charakter najpotężniejszej twierdzy na granicy z Nową Marchią. Już w 1253 r. wzmiankowane były fosy, a w 1276 r. obwarowania. Mury pyrzyckie wznoszono w czterech etapach, od 2 poł. XIII do 2 poł. XVI w., łącznie ze umocnieniami ziemno-wodnymi. Inwentaryzowana Brama Bańska jest – najprawdopodobniej – obiektem trójfazowym; dolna (prostokątnościenna) część, obejmująca I i II kondygnację powstała zapewne w początkach XIV w.; część górna prostokątnościennego korpusu (kondygnacje III i IV) w połowie XV w., a ośmiościenny tambur – współcześnie niezachowany) w wieku XVI. W sensie architektonicznym omawiany obiekt jest budowlą gotycką, należącą do grupy bram dwustopniowych. W sensie ukształtowania bryły brama znajduje analogie w zabudo-

c.d. wkładka nr 1

Orientacja

Pyrzyce jest to duże miasto gminne i powiatowe, położone w pld.-zachodniej części woj. zachodniopomorskiego, oddalone ok. 40 km na pld.-wschód od Szczecina. Miasto ulokowane na Nizinie Szczecińskiej, w Kotlinie Pyrzyckiej, nad rzeczką Siciną (dopływ Płoni). W Pyrzych krzyżują się drogi krajowe (Szczecin – Gorzów Wlkp.) oraz wojewódzkie prowadzące do Stargardu, Dolic, Bań; linia kolejowa na trasie Stargard – Myślibórz).

Sytuacja

Brama Bańska zamykała pierwotnie południowy wjazd do miasta, leżąc na głównej osi komunikacyjnej miasta (ob. ul. 1 Maja) i stanowiąc element pierścienia murów, otaczających Pyrzyce. Od strony południowo-wschodniej obiekt sąsiadował niegdyś z młynem wodnym; obecnie XIX-wieczny budynek młyna pełni funkcje handlowo-składowe. Pomieszczenie II kondygnacji jest skomunikowane bezpośrednio z koroną murów obronnych.

Materiał, technika, konstrukcja:

Posadowienie obiekt osadzony na kamiennych ławach fundamentowych; poziom ich zagłębienia w grunt i charakter konstrukcyjny nierozpoznany z uwagi na konieczność wykonania stosownych odkrywek podmurówce. Cokół architektonicznie niewyodrębniony.

Ściany wzniesione z cegły ceramicznej (wym. ca 26,5 x 13 x 9 cm) na zaprawie wapiennej; w obrębie dwu pierwszych kondygnacji cegła ułożona w wątku wendyjskim, wyżej w nieregularnym. Zewnętrzne powierzchnie ścian są nietynkowane; ściany przejazdu bramnego wyprawione gładkim, bielonym tynkiem wapienno-cementowym.

Hełm przykrywający pierwotnie ośmiościenny tambur (obecnie elementy te są niezachowane) miał konstrukcję monolityczną, wykonaną z cegły ceramicznej. Obecnie prostokątnościenny korpus obiektu przykrywa drewniany stropodach, pokryty papą, ułożoną na lepiku.

Drzwi – zewnętrzne otwory ograniczające wnęki prowadzące do przejazdu bramnego szerokie (ca 500 cm) i wysokie (ok. 580 cm), przesklepione ostrołukowymi nadprożami. Sam przejazd ograniczają znacznie niższe 320 cm) i węższe (245 cm) otwory przesklepione odcinkowo. Do pomieszczenia II kondygnacji – z korony murów obronnych – prowadzą jednoskrzydłowe drzwi ramowo-klepkowe (klepki nabite „w romb”), zawieszona na zawiasach hakowo-pasowych (stolarka drzwiowa wykonana po II wojnie światowej).

Okna – w obrębie II kondygnacji, w elewacji północnej przeprute są przysiosowo dwa prostokątne otwory okienne, przesklepione ostrołukowymi nadprożami; zamykane są one jednoskrzydłowymi drzwiczkami deskowymi, zawieszonymi na hakowo-pasowych zawiasach kowalskiej roboty (najprawdopodobniej XIX-wiecznymi). W wyższych kondygnacjach, we wszystkich elewacjach przeprute są prostokątne, szczelinowate otwory strzelniczo-obszernościowe (część z nich w okresie powojennym została powiększona i przesklepiona odcinkowymi nadprożami. W/w otwory nie są zabezpieczone przeszkleniem czy okratowaniem. Otwory obserwacyjno-strzelnicze

c.d. wkładka nr 1

14. Kubatura ok. 1185 m ³	15. Powierzchnia zabudowy ok. 64 m ²	16. Przeznaczenie pierwotne brama miejska	17. Użytkowanie obecne brama miejska
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja (po 1945 r.) Gruntowny remont obiekt przeprowadzono w latach 1951-57 (zlikwidowano wtedy m. in. silnie zniszczoną ośmiościenną nadbudowę). Kolejny remont przeprowadzono w latach 80-tych (m. in. uzupełniono ubytki w materiale ceglanym).		20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie Ewidencjonowany obiekt to średniowieczny relikw fortifikacji miejskich, jeden z najcenniejszych zabytków Pyrzyc. Brama Bańska wpisana jest – wraz z murami miejskimi - do rejestru zabytków i podlega prawnej ochronie konserwatorskiej. Bezwzględnej ochronie podlegają: historyczna bryła i forma architektoniczna elewacji. Wskazane oczyszczenie elewacji z istniejących zabrudzeń.	
19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje i pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) Ogólny stan techniczny budynku należy określić jako zadawalający; do czasów współczesnych nie zachowała się jednak górna ośmiościenna część obiektu wraz z ostrosłupowym hełmem. Elewacje obiektu ogólnie zabrudzone. Pomieszczenia kondygnacji II – V nieużytkowane.			

21. Akta archiwalne, źródła kartograficzne i ikonograficzne (rodzaj, nr i miejsce przechowywania)
 Mapa sztabowa m. Pyrzyce (Pyritz) z 1934 r. – kserokopia ze zbiorów BDZ w Szczecinie.

Widok miasta wg Meriana (ok. 1650 r.), wg. Meyera (kon. XIX w.) - kserokopia z:
 H. Lemcke, Die Bau und Kunstdenkmäler des Regierungsbezirks Kreis Pyritz, Hf. VII, Stettin 1906 r.

23. Uwagi różne

Wn. negt. 43.327 - 43.338

24. Opracował: (imię, nazwisko, data, podpis)

tekst **mgr Cezary Nowakowski, BSiDK Sz-n, 07.2001 r.**

plany, rysunki **mgr Waldemar Witek, BSiDK Sz-n, 07.2001 r.**

zdjęcia, fotogr. **mgr Waldemar Witek, BSiDK Sz-n, 07.2001 r.**

miejsce przechowywania negatywów **WOSOZ w Szczecinie**

**KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW
 PRAWA AUTORSKIEGO**

22. Bibliografia

H. Berghaus, Landbuch der Mark Brandenburg und des Markgrathums Nieder –
 Lausitz in der Mitte des 19 Jahr., Bd. III, Brandenburg 1956.

E. Gaedke, Pyritz ein Musterbild mittelalterlicher Befestigungskunst, Pyritz 1930.

H. Lemcke, Die Bau- und Kunstdenkmäler des Regierungsbezirks Stettin, Kreis
 Pyritz, Hf. VII, Stettin 1906.

E. Rymar, Rozwój Pyrzyc do końca XVIII w. [w:] „Zeszyty Pyrzyckie”, nr 3, 1970.

 E. Lukas, Mury obronne w Pyrzycach, PKZ Sz-n 1962 (m-pis); tenże, Mury obronne
 woj. szczecińskiego, PKZ Sz-n 1967 (m-pis).

W. Niemierowski, Z. Radacki, Pyrzyce. Studium historyczno-urbanistyczne, PKZ
 Sz-n 1962 (m-pis).

D. Konopka, M. Opęchowski, Studium uwarunkowań i kierunków zagospodaro-
 wania przestrzennego gminy. Krajobraz kulturowy, cz. I, m. Pyrzyce, Sz-n 1998.
 Inwentaryzacja murów obronnych w Pyrzycach, Politechnika Gdańska 1954.

25. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach
 (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

26. Załączniki

4 wkładki szczegółowe

1. Miejscowość PYRZYCE	4. Obiekt (nazwa jak w karcie) BRAMA BAŃSKA	5. Zawartość wkładki: tekst, panorama miasta z 1617 r. i kon. XIX w,
2. Gmina Pyrzyce		
3. Województwo zachodniopomorskie		

c.d. rubr. nr 12

wie innych miast Pomorza i dawnej Brandenburgii (vide Brama Pyrzycka w Lipianach czy Brama Świecka w Chojnie), choć różni się od nich zastosowanym detalem architektonicznym. Brama Bańska została poważnie uszkodzona w czasie II wojny światowej, w wyniku czego zaszła konieczność rozebrania górnej (ośmiościennej) części budynku.

c.d. rubr. nr 13

rozmieszczone były również w dwóch poziomach w ośmiościennej – współcześnie nieistniejącej - części budynku.

Stropy – przejazd bramny przykryty drewnianym stropem belkowym z deskowym pułapem, wyprawionym na gładko bielonym tynkiem wapiennym, zarzuconym na podsufitki z mat trzcinowych. Nad wyższymi kondygnacjami drewniane, nagie stropy belkowe, z deskowymi powalami.

Podłoże przejazdu bramnego wyłożone betonowymi płytami chodnikowymi; w obrębie wyższych kondygnacji drewniane podłogi deskowe.

Schody – II kondygnacja obiektu dostępna współcześnie jedynie z poziomu korony murów obronnych. Komunikację pomiędzy wyższymi kondygnacjami zapewniają drewniane, jednobiegowe schody drabiniaste.

R z u t

Brama założona na planie kwadratu o boku 780 x 780 cm. Ostrołukowe otwory przejazdu przeprute w elewacjach południowej i północnej; wjazd południowy flankowany przyporami (w przyziemiu 150 x 130 cm).

B r y ł a

Współcześnie Brama Bańska jest obiektem jednobryłowym, mającym formę stojącego prostopadłościanu (z niewielkim, dwustopniowym uskokiem w zewnętrznych płaszczyznach na wysokości stropu II kondygnacji), zwieńczonego krenelażem. Wysokość budynku ok. 1900 cm. Do 1945 r. istniała jeszcze górna część bramy, mająca formę ośmiościennego tamburu (o wysokości ok. 800 cm), zwieńczonego ośmiopłaciowym hełmem ostrosłupowym. W stosunku do stanu pierwotnego nieznaczemu obniżeniu uległa wysokość krenelaża. Masywne przypory sięgają ca 20 cm poniżej poziomu górnego fryzu ząbkowanego elewacji południowej. Korpus bramy podzielony jest na 4 kondygnacje (wysokość I kondygnacji ca 630 cm, II – ca 260 cm, III – ca 310 cm, IV – 250 cm). Osadzony na przynaróżnych trompach ośmiościenny tambur podzielony był na dwie kondygnacje.

E l e w a c j e

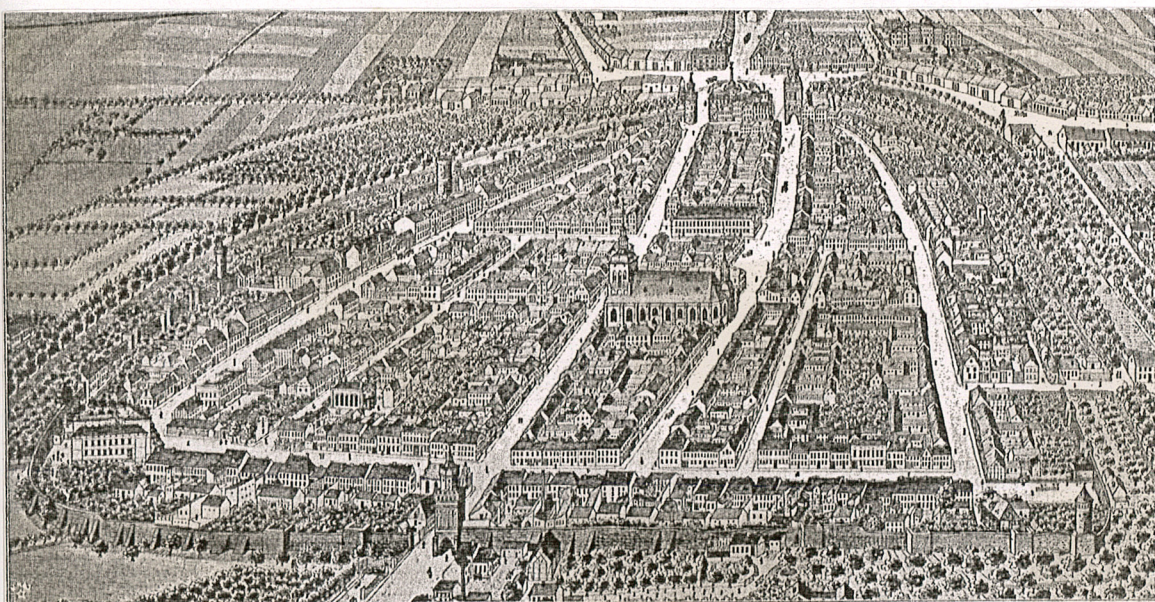
Elewacje pierwotnej części obiektu (I-II kondygnacja) charakteryzują się prostotą, a detal architektoniczny sprowadza się do ząbkowanego fryzu, rozmieszczonego w dwóch poziomach po stronie południowej, nad i pod otworami strzelniczymi. Elewacje wyższej części bramy (III-IV kondygnacja) dekorowane smukłymi, otynkowanymi blendami (część z nich przesklepiona jest ostrołukowo, część pełnolukowo, a część płasko),

c.d. wkładka nr 2

Wkładkę założył: **mgr C.Nowakowski, 07.2001 r.**

Panorama miasta z 1650 r. wg. Meriana – widok od płn.-zach.

Widok miasta z kon. XIX w. – wg. Meyera

Brama Bańska - widok z pocz. XX w.

1. Miejscowość PYRZYCE	4. Obiekt (nazwa jak w karcie) BRAMA BAŃSKA	5. Zawartość wkładki: tekst, fotografie
2. Gmina Pyrzyce		
3. Województwo zachodniopomorskie		

c.d. rubr. nr 13

przeprutymi szczelinowatymi otworami strzelniczymi. Bezpośrednio ponad wspomnianymi blendami przebiega taśmowy, otynkowany fryz, ograniczony od spodu i góry lekko nadwieszonymi główkowymi warstwami cegieł. Szczytową partię bramy obiega arkadowy fryz, złożony z otynkowanych pełnołukowych blend; fryz ten od spodu podkreśla lekko nadwieszony schodkowo-uskokowy gzyms. Obiekt wieńczy krenelaż, stanowiący dopełnienie wertykalnych podziałów elewacji.

Wypożyczenie

Brak.

Instalacje

Brak.

Spis planów i widoków

- A. Mapa miasta Pyrzyce z 1934 r.
- B. Panorama miasta z 1617 r. wg. Lubinusa – widok od pld.-wsch.
- C. Widok miasta z kon. XIX w. – wg. Meyera

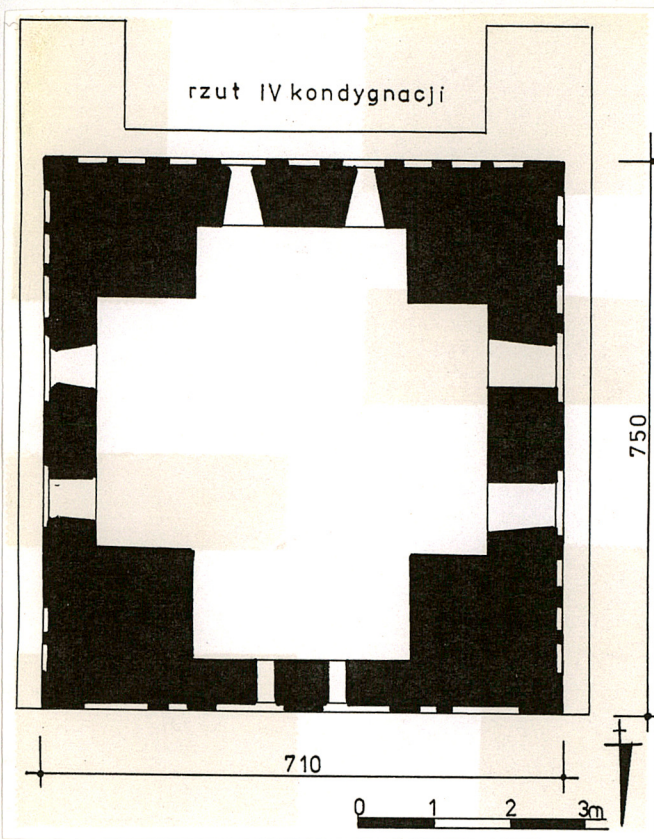
Spis fotografii:

- 1. Widok ogólny od południowego-zachodu
- 2. Brama Bańska – elewacja południowa
- 3. Brama Bańska – widok od północnego-wschodu
- 4. Brama Bańska – widok od północnego-zachodu
- 5. Widok bramy w ciągu murów obronnych – widok od północnego-wschodu
- 6. Przejazd bramny – widok od północy
- 7. Górna część bramy – widok od wschodu
- 8. Górna część bramy – widok od południa
- 9. Drzwi do pomieszczenia II kondygnacji, przeprute we wschodniej ścianie bramy
- 10. Fragment wnętrza przejazdu
- 11. Wnęka w przejeździe bramnym

Wkładkę założył: **mgr C.Nowakowski, 07.2001 r.**

Miejsce przechowywania negatywów: **WOSOZ w Szczecinie**

Wzór ODZ

2.

3.

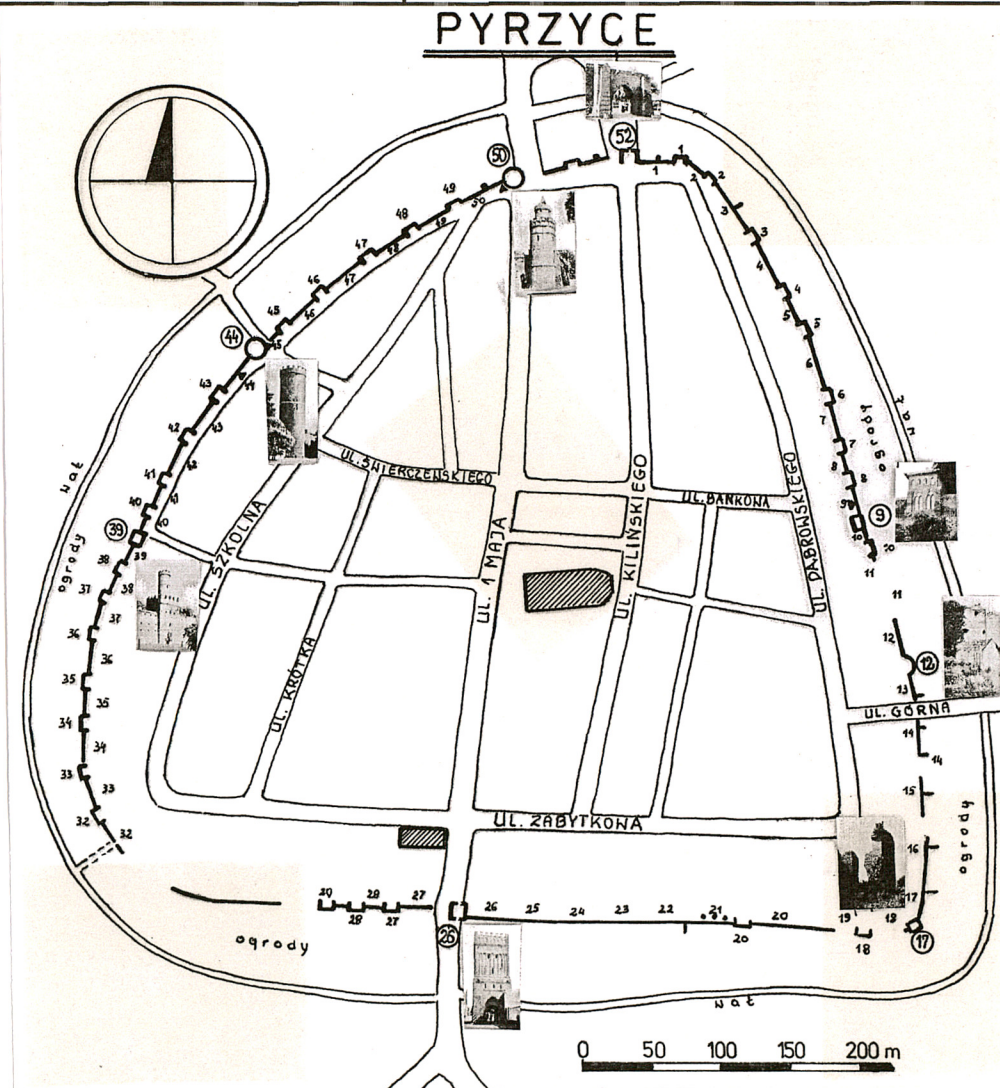
1. Miejscowość **PYRZYCE**
 2. Gmina **Pyrzyce**
 3. Województwo **zachodniopomorskie**

4. Obiekt (nazwa jak w karcie)
BRAMA BAŃSKA

5. Zawartość wkładki:
fotografie

4.

Wkładkę założył: **mgr C. Nowakowski, 07. 2001 r.**

Miejsce przechowywania negatywów: **WOSOZ w Szczecinie**

Wzór ODZ

5.

6.

7.

1. Miejscowość PYRZYCE	4. Obiekt (nazwa jak w karcie) BRAMA BAŃSKA	5. Zawartość wkładki: fotografie
2. Gmina Pyrzyce		
3. Województwo zachodniopomorskie		

8.

9.

10.

Wkładkę założył: **mgr C. Nowakowski, 07.2001 r.**

Miejsce przechowywania negatywów: **WOSOZ w Szczecinie**

Wzór ODZ

11.